

PAPER DETAILS

TITLE: Kazak Sahasi Battalnâmelerinin İlk Örneği: Kissa Seyit Battal

AUTHORS: Selma ADAY, Erhan SOLMAZ

PAGES: 207-220

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2589828>

KAZAK SAHASI BATTALNÂMELERİNİN İLK ÖRNEĞİ: KISSA SEYİT BATTAL

Selma ADAY^{1*}
Erhan SOLMAZ²

Öz

Anadolu'nun fethi sürecinde Battal Gazi'nin menkıbevi hayatı etrafında teşekkül etmiş olayları anlatan, XII ve XIII. yüzyılda yazıya aktarıldığı tahmin edilen Battalnameler, Anadolu'dan Kazan'a ulaşan el yazma nüshalar sayesinde Kazak sahasına yayılmıştır. Kitabı akınlar tarafından sahadan derlenen metinler ve basılan eserlerin takibi neticesinde yeniden vücut bularak Kazak Türkçesiyle manzum olarak yeniden yazılmışlardır. Bu çalışmada Kazakistan sahası Battalname nüshaları arasında ilk olma özelliği taşıyan Mavlekey Cumaşıkoglu'nun manzum olarak kaleme aldığı Kıssa Seyid Battal anlatısı tipler açısından incelenmiştir. Anlatıdaki şahıs kadrosunu anlatmada sergiledikleri eylemlerden hareketle “olumlu” ve “olumsuz” olmak üzere iki alt başlıkta, olumlu tipleri ise; “merkezi kahraman tipi, kahramanın yardımcısı tipi, bilici/ yönlendirici tipler, hayvan tipler ve fon tipler” olarak; olumsuz tipleri ise “düşman tipler, olağanüstü olumsuz tipler, rakip tip, fon tip ve tip değiştiren karakterler” şeklinde ele alınmıştır. Anlatının merkezi kahramanı Seyit Battal, hikâyede tarihi kişiliğinden uzaklaştırılarak Türk destan geleneğinin etkisiyle pek çok açıdan kahramanlık gösteren bir merkezi kahraman olarak karşımıza çıkar. Bu kahraman ayrıca olağanüstü özellikler sergileyerek mitolojik bir kimliğe de bürünmektedir. Anlatma esasına bağlı ürünlerde olaylar çatışma unsuruna göre şekillenmektedir. Merkezi kahraman kadar karşısında yer alan düşman tip de en az onun kadar önem arz etmektedir. Güç ve fiziki özellik açısından merkezi kahramana eşit ya da ondan daha üstündür. Böylece merkezi kahramanın ne kadar güçlü olduğu vurgulanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Kazak, Halk Hikâyesi, Seyit Battal, Tip

JEL Kodları: Z110, Y200, Y800

THE FIRST EXAMPLE OF THE KAZAKH FIELD BATTALNAMES: KISSA SEYİT BATTAL

Abstract

Battalnames that tells the events which took place in legendary life of Battal Gazi during the conquest of Anatolia and are guessed to be written in the century of XII and XIII were expanded to Kazakh's area thanks to handwriting copies that arrived to Kazan from Anatolia. They were rewritten in Kazakh Turkish as a poetical by coming into existence once again as a result of writings which were printed and texts that are collected in area from bookish raids In this work, saga of “Kıssa Seyit Battal” which is written up in verse by Mavlekey Cumaşıkoglu and features being the first among the copies of Kazakh area's “Battalname”s was analysed in terms of type. It was discussed with two subtitles as a positive and negative; positive ones as a “central hero type”, “helper of hero type”, “leader type”, “animal type” and “base type, negative ones as a “enemy type”, “extraordinary negative type”, “opponent type”, “base type” and “character changer type” with reference to acts that they perform by telling the staff of the saga. In saga “Seyit Battal” who is the central hero of saga appears as a central hero that show heroism from a lot of aspects with the effect of Turkish saga custom by detracting from historical character. Moreover, this hero plays the role of mythological identity by performing extraordinary properties Products connected to the base of telling are shaped according to conflict factor. Enemy type which standing opposite of central hero is as important as central hero. Enemy type is equal or more superior than central hero in terms of power and physical properties. So, It is emphasized that how strong central hero is.

Keywords: Kazakh, Epic, Seyit Battal, Type

¹ ORCID: 0000-0003-3212-5468

* **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): selmaatay@windowslive.com ,

² ORCID: 0000-0003-4842-4614

Başvuru Tarihi (Received): 10.08.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.01.2023

Giriş

Kazak Türklerinin destan geleneğinde³ ağırlıklı olarak kahramanlık destanları yer almakla birlikte, hikâyeler ve dini anlatılar da yadsınmayacak sayıdadır. Kazak sahası eserlerinde dini hikâyelere dini destanlar, halk hikâyelerine ise hikâyelik destanlar denilmektedir. Kazakistan sahasında destan; epos, jır, ertegi, dastan ve anız, tarihi hikâye, halk hikâyesi ise; liro epos, ğaşıktık jırı, lirik destan, lirik poema veya muhabbet destanı olarak adlandırılmaktadır (Çetin,2003,s.16-30). Arap, Fars ve Çağatay edebiyatından Kazak edebiyatına geçen kıssaları kitabi akınlar yeniden yaratmış ya da tercüme ederek halkı bilinçlendirme yoluna gitmişlerdir. Kazak dinî hikâyeleriyle ilgili yayımlara XIX. yüzyılın başlarından itibaren başlanmıştır. Yayımlanan dini hikâyeler “Kiyssa Şakir, Şakirat Padişa Haşım Balalları” (Azibayeva,2004, s.68-161) adlı eserlerdir. Kazak dini hikâyeleri üzerine çalışmaları bulunan Rahmankul Berdibay, dini hikâyeler kahramanlık şiiri sınıfına giren jırların 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başında ayrı kitaplar olarak basılarak halk arasında kıssa-hikâye adıyla yayıldığını, jırşı ve jıravların repertuarlarında önemli bir yer edindiğini belirtir. Ona göre dini hikâyeleri toplum önünde güzel üslubuyla okuyarak, nasihat vermek ayrıca bir gelenek haline gelmiştir. 1910’dan itibaren rejim ve siyaset yüzünden dini hikâyelerin isimleri bile duyulmamıştır. Sadece dini hikâyeler değil halk mirası kabul edilen aңыз- apsanalar(efsaneler), ertegiler(masalar), şecereler ve eski sözler hiçbir zaman derlenmemiştir. Bu dönemde İslam dininin kökünü kurutmaya yönelik camiler yıkılmış içindeki kitaplar da onlarla beraber yok edilmiştir(1995, s.21-22).

Dinî tahsil almış ve halk jırlarının toplum nezdindeki yerini gören akınlar düşüncelerine uygun hareket ederek eski halk hikâyeleri üzerinde bazı değişiklikler yaparak bu anlatılara dinî öğütler eklemiştirler. XX. yüzyılda ise yeni bir kavram ortaya çıkmıştır ki bu “Kitabî akınlar”dır. Bu icracılar beslenmiş oldukları Doğu edebiyatını sadece öğrenmemişler bunların bir kısmını Kazak Türkçesine de aktarmışlardır. Bazıları Doğu edebiyatının konularını ele almış ve kendi üsluplarıyla manzum bir hale dönüştürmüş yani destanlaştırmışlardır (Yıldırım, 2015, s.7).

1.Kıssa Seyit Battal Hakkında Bilgi

Anadolu’nun fethi sürecinde Battal Gazi’nin menkıbevi hayatı etrafından teşekkül etmiş olayları anlatan, XII ve XIII. yüzyılda yazıya aktarıldığı tahmin edilen Battalnameler Anadolu’dan Kazan’a ulaşan el yazma nüshalar sayesinde Kazak sahasına yayılmıştır. Kitabi akınlar tarafından sahadan derlenen metinler ve basılan eserlerin takibi neticesinde yeniden vücut bularak Kazak Türkçesiyle manzum olarak yeniden yazılmışlardır. Medrese de eğitim almış akınlar tarafından yaratılan bu metinler akınların öğrencilerine de ezberlettirilerek ideolojik birer metin haline dönüştürülmüştür. Dini hikâye türüne örnek battalnameler, hacimli, teke tek mücadelelerin ve abartıların fazlaca yer aldığı, masal ve kahramanlık motifleri geçen metinlerdir. Bu metinlerde kahraman idealize edilse de kurtarıcı tipten yardım diler. Bu eserler arasında en kapsamlı olanı Mankıstav Tınışıklioğlu’nun yazdığı “Gazavatı Sultan” adlı manzum Battalneme’dir. Kazak sahası Battalnâmelerinden “Gazavatı Sultan”ı yazan Tınışıklioğlu, eserin başında Battalnamelerin nesir olduğunu, kendisinin nazım olarak yazma nedenini ise nazımın dilinin sade olması ve anlaşılması olarak açıklamaktadır. “Babalar Sözü” serisinin 13 ve 14. ciltlerinde yer alan Gazavat Sultan 18180 mısradan oluşmaktadır.

Anadolu’dan Kazan’a, oradan da Türkistan’daki Türk boylarına ulaşan Battalnamelerin Orta Asya’da yazılmış Kırgızistan, Kazakistan, Azerbaycan, Tataristan, Özbekistan nüshaları bulun-

³ Kazak Türklerinin destancılık geleneği üzerine bk. Aça, M.(2002). *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği*, Konya: Kömen Yayınları.

maktadır.⁴ Kazakistan’da çok sayıda el yazma nüsha ile matbu eserler vardır. Kazak Türkçesiyle yazılmış en hacimli destan “Gazâvât-ı Sultan” adlı manzum eserdir. Tınışıkloğlu tarafından yazılmış 1908 yılında Kazan’da Arap harfleriyle 386 sayfa halinde basılmıştır. Bu nüshadan hareketle eser Babalar Sözi külliyyatının 13. ve 14. cildinde 562 sayfa ve 18186 mısra olarak Kiril harfleriyle yayımlanmıştır. Seyitbattal ile ilgili diğer nüshalar ise Kazakistan İlimler Merkez Kütüphanesiyle Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsünde el yazmaları bölümünde sekiz tane bulunmaktadır. Bunlar: “Kiyssa Seyitbattal Balasın Diluraz Zalım Urlap Alıp Ketkeni(Seyit Battal’ın Oğlunu Zalim Diluraz’ın Kaçırması Kıssası), Seyitbattal Kazı(Seyitbattal Gazi), Seyitbattal, Seyitbattal, Seyit Hazireti Battal Kiyssası, Seyitbattal, Kiyssa Seyitbattal, Seyitbattal’dır. (Alpısbayeva, Avesbayeva ve Kosan, 2005,s302-303)

Kazak Türkçesiyle yazılmış bilinen en eski metin, Mevlekey Cumaşıkıoğlu’nun “Kiyssa Seyit Battal” adıyla manzum olarak kaleme aldığı ve 1879, 1883 ve 1888 yıllarında Kazan’da üç kez basılan derlemesidir. Eserin el yazması nüshası, Kazan İlimler Merkez Kütüphanesinde 1289 numara ile kayıtlıdır. Bu nüsha Arap harfleriyle yazılmış olup 70 sayfadan ibarettir.(Cicioğlu, 2013, s.114). Eser, Kazan’da yine Arap harfleriyle basılan nüshalardan Kiril harflerine aktarılaraq “Babalar Sözi” adlı külliyyatın 16. cildinde yeniden yayınlanmıştır. Eseri Arap harflerinden Kiril harfine aktaran T. Akimova’dır (Azibaeva,2005, C.16, s.271-273) Eser Arap harflerinden Kiril harflerine aktarılırken Kazak Türkçesinin ses özelliklerine uygun olarak birebir aktarılmıştır.

Kiyssa Seyit Battal(Babalar Sözü,2005, C.16 s.9-52) anlatısının derleyici ve icracısı Mavlekey Jumaşov(Jumaşık Oğlu Mavlekey)’dur. 1372 mısra olan bu anlatıyı Mavlekey, 45 yaşında yazdığını belirtir. İcracının doğum tarihinden hareketle metnin 1879 yılında yazıldığı söylenebilir. Anlatı metni içinde Mavlekey, ismine, doğum yerine, yaşadığı yerlere ve mesleğine yer vermiştir. Sibirya Tümen Tatarı Mavlekey metin içerisinde “Bu kıssayı Kazaktan aldım” ifadesini kullanarak metni sözlü kaynaklardan derleyip, Kazan’da yayınladığını belirtmiştir.

Yalutar oyazınıñ tuğan jerim,	Yalutar ovasıdır doğum yerim,
Sinpoliskiy bolıs-dur turğan jerim.	Sinpoliski şehridir oturduğum yerim.
Qazaqta on eki jıl bala oqıtıp,	Kazaklarda on iki yıl çocuk okutup,
Semipolat, Omski-jurgen jerim.	Semipolat, Omski yürüdüğüm yerim.(SB. 9-12)

Jumaşıq uğıl Mävlekey bolar atım,	Jumaşıkıoğlu Mevlekey’dir benim adım,
Bu qıssanı qazaqtan körip aldım.	Bu kıssayı Kazaklardan görüp aldım.
Qazanğa peçat baspa ümit ettim,	Kazan’da bastırmayı ümit ettim,
Zakaznoy poçtalon aydap saldım.	Siparişini postayla gönderdim.(SB. 13-16)

Kazak sahası mahsulleri arasında ilk metin olma özelliği taşıyan bu eserin konusunu Seyyit Battal Gazi’nin Hindistan’a gidip ak fili getirmesi hadisesi oluşturmaktadır. Metin, 1372 mısradan oluşmaktadır.

2.Kıssa Seyit Battal’ın Tip Açısından İncelenmesi

Dini hikâye metinlerindeki kahramanlar tarihi şahsiyetlerinden sıyrılıp fikri yapının temsilcisi konumuna getirilerek yeni bir temsiliyet kazanırlar. Bu şahsiyetler dini karakter olmaktan ziyade milli bilincin temsilcisi konumuna gelir ve yiğitlik, cesaret, feragat, adalet, doğruluk, gibi değerlerin temsilciğini yaparlar. Merkezi kahramanın tam karşısında yer alıp ona ket vurmaya

⁴ Orta Asya’daki Battalname ve nüshaları konusunda bk. Cicioğlu, N.(2016). *Orta Asya Battalnâmelerinden Seyitbatal Comogu*, Konya: Kömen Yayınları, s,16-22.

çalışan düşmanları yer alır. Tip açısından inceleme yaparken merkezi kahramanı ve onun yanında yer alanları olumlu tipler kategorisinde, onların tam karşısında konumlanıp onların ülküsünü gerçekleştirmesine engel olmaya çalışan düşman tipleri ise olumsuz tipler kategorisinde değerlendirilmiştir. Kıssa Seyit Battal metnindeki şahsiyetleri olumlu ve olumsuz tipler olarak iki ana başlıkta değerlendirip, olumlu tipler başlığı altında; merkezi kahraman tipi, kahramanın yardımcısı tipi, bilici, yönlendirici tip, kadın tipler, hayvan tipler, fon tipler incelenirken olumsuz tipler başlığı altında; düşman tipler, olağanüstü olumsuz tip, rakip tip, fon tip ve tip değiştiren karakterler olarak değerlendirilmiştir.

Halk anlatmalarındaki olumlu tip kavramı, kahraman ile çatışma halinde bulunmayan karakterlerin oluşturduğu tip kategorilerini ifade eder. Çünkü bir anlatmada –özellikle bir destanda- kahraman, iyiliğin kaynağı, düzenin yani kozmosun koruyucusudur. (Solmaz,2020,s.45). Kahraman, toplumun değerlerinin, inançlarının, bilincinin yansımasıdır; bu yüzden destanın olay örgüsü tamamen onun etrafında şekillenir. Diğer tiplerin üstlendiği rol ise kahramanın ülküsünü yerine getirmede ona yardımcı olmaktır.

2. 1. Olumlu Tipler

2.1.1. Merkezi Kahraman Tipi

2.1.1.1.Seyyit Battal

Tarihi şahsiyetinden daha çok menkıbevi şahsiyetiyle tanınan Seyyit Battal, İslamiyet'in yayılma sürecinde Anadolu'da İslam ordularının Bizans ordularıyla gerçekleşen savaşlarındaki merkezi şahsiyet konumundadır. Seyyit Battal'ın yaşadığı yüzyıl kesin olarak bilinmese de onun Emeviler döneminde yaşadığı, Emevi komutanı olduğu ve Bizans kuşatmalarında şehit olduğu nakledilmektedir.⁵ Anadolu sahasında ise onun menkıbevi şahsiyetinin bilinmesindeki temel unsurlardan biri kahramanlık destanlarındaki alp tipine karşılık gelmesi ve onun kahramanlıkların halk tarafından benimsenmesidir. Ahmet Yaşar Ocak bu durumu şöyle açıklar: “Türkler Battal'ı asıl hüviyetinden çıkarıp klasik bir Türk alpi şekline dönüştürmüşlerdir” (Ocak, 1992, s.205). Battal, gaza şuuruyla hareket eden, yiğitlik timsali, elde edilen ganimeti yoksullara dağıtan alp/gazi tipine dönüşmüştür.

İncelediğimiz Seyyit Battal Gazi anlatısında olaylar Seyyit'in Malatya şahı Emir Ömer'in kızı Fatma'yı kendine eş olarak istemesiyle başlar; bu evliliği gerçekleştirebilmesi için üstesinden gelmesi gereken zorluklarla mücadele eder; kerametler gösterir, mitolojik varlıklarla savaşır ve istenilen şartı yerine getirerek istediği kızla evlenir.

Seyit Battal anlatmaları sözlü anlatımdan daha sonra yazıya geçirilmiş hikâyelerdir. Battal'ın gösterdiği yiğitlik, cesaret, Bizans'a karşı verilen mücadele daha sonra ortaya çıkacak olan, Danişmendname ve Saltuknamelerinin de muhtevasını şekillendirmiştir.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hareketi içerisinde öncü birlikler olarak kabul edilen “gâziyân, ahiyyân, abdâlân ve bacıyan” teşkilatlarının temsilcileri hem bir alp hem de gazi vasıflarını taşımışlardır. Aşık Paşa Garibnâme'de alplık davasında bulunan kişilerde bir takım vasıflar olması gerektiğini bildirir ki bu özellikler alp ve gazide bulunması gereken özelliklerle

⁵ Battal Gazi'nin tarihi ve menkıbevi şahsiyeti hakkında bkz. M.Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984. Saim Sakaoğlu, “Battalnâme” Türk Dünyası Araştırmaları Yıllığı Belleten, TDK yayınları, Ankara 1992, ss.67-74. Pertev Naili Boratav, “Battal” maddesi, İA, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1993, Cilt. II, ss.244-351. Mustafa Özçelik, Battal Gazi, Eskişehir Valiliği Ankara 2009, Hasan Kavruk ve Salim Durukoğlu, Battalnâme, Malatya Kitaplığı, İstanbul 2012. Yağmur Say, Türk İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalneme, Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara 2009.

ortaktır.(Garipname, 1998,s.338-340). Âşıkpaşazâde'de alp ve gazî özdeş terimlerdir. Alp/ batır/ bahadır, savaşçı tipini, gazî ise din adına gazâ eden kişiyi temsil eder ki Battalnâme, Dânişmendnâme ve Dede Korkut gibi Anadolu anlatı geleneğindeki kahraman tasviri aynı özellikleri taşır. (İnalcık, 2015, s. 31-32)

İncelediğimiz dini hikâyede Battal'ın daha çok alperenlik yönü vurgulanmaktadır. Öncelikle malını mülkünü ilim öğreten hocasına verebilecek kadar cömert biridir. Eşi Gülendâm'ın ihtiyacı olduğu halde çapanını neden verdiği sorusuna mutasavvıfın vereceği kabilinden bir yanıt vermiştir. “Bu dünyada ölüm var, yaşamak var, hiçbir şey toplamadım dünya malından” (SB.60-62) diyerek, Peygamberin de böyle yapılması gerektiğini buyurduğunu söylemiştir. Battal, peygamberin sünnetine sıkı sıkıya bağlı, yaptığı her şeyi Tanrı için yapan bir Müslümandır. Battal Anadolu sahası gelenekleriyle şekillenmiştir. Emir Ömer'in kızını almak için eşi Gülendâm'dan izin ister. Evlilik şartı olarak öne sürülen “Ak Fili getirme” şartı Dede Korkut Kitabı'ndaki hayvanla mücadele motifine benzerdir. Kan Turalı hikâyesinde Kan Turalı'nın Selcen Hatun'la evlenebilmek için üç canavarı yenmesi icap etmektedir. (Gökyay, 1973, s.84. Ergin, 2004, s.185, Kaçalın, 2006,s.110) Battal'da kalın mal(başlık) olarak istenilen, engelleri aşarak emeline ulaşmaktadır. Hikâyenin merkezi şahsiyeti Battal olduğu için olaylar onun etrafında gelişir. Veli tipinin özelliklerini taşıyan Seyyit, Kuran'ı Kerim'in surelerini ezbere bilir, kerametler gösterir ve İslam'ın temsilcisi olarak tebliğ vazifesini de yerine getirir, rakipleri öldürmeden önce İslam dinini kabule davet eder, davete icabet edilmezse öldürmek elzem olur. Hikâyede Kuranı Kerim'deki kıssalardan da örnekler vardır. Seyyit'i uçsuz bucaksız nehirden karşıya Yunus Peygamberi kırk gün karnında taşıyan balık geçirir. “Edeple Seyit'e selam verdi, Seyit, nasıl bir balıktır deyip bakıp durdu. Evet, Seyit, beni bilsen, o balığım, Yunus benim karnımda kırk gün durdu”(SB.781-784) Seyyit mitolojik kahramanların gösterdiği başarıyı da gösterir. Sarayda kızları esir tutan devin başını keserek, on sekiz kızı kurtarır.

Battal, hünerli ve erdemli, akıllı ve cesaretli, dindar, ehli dünya ve ehli ukba sahibi, idealleri peşinden koşan bir şahsiyettir.

2.1.2.Kahramanın Yardımcısı Tipi

2.1.2.1. Askar

Askar, Seyyit'in atıdır. Seyyit'e, on sekiz kızı kurtardıktan sonra dönmek için at gereklidir. Çimende otlayan atlara baktığında yüzlerce atın içinden Askar'ı görür ve onunla konuşur ve Seyyit ona hayran kalır. Türk destan geleneğinde kahraman zor duruma düştüğünde yardım eden at, kahramanın yardımcısı konumundadır. Kahramanın yardımcısı konumunda olan Askar, bırakıldığı yerde kahramanı bekleme, kahramanı tamamlama özellikleriyle, darda kalındığında kurtarma, yönlendirme eylemlerini sergiler.

2.1.3.Bilici/ Yönlendirici Tipler

Bilici, yönlendirici tip, Türk kültür hayatında “Aksakal” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kategorideki tipler Kadı Mensur, Hızır-İlyas ve Daniyar'dır. (Solmaz, 2020,s.61)

2.1.3.1.Hızır

Hızır'ın temel işlevi olan kahramanı zor durumdan kurtarma ve ona yardımcı olma eylemlerini, metinde etkin bir şekilde görmekteyiz. Seyyit “Ak Fil”i getirmek için Hindistan'a çıktığı yolculukta bir denize ulaşır ve orada ağacın dibinde dinlenmek için mola verir. Abdest alıp namaz kılar, yardım etmesi için Tanrı'ya yalvarır, ardından da uyur. Tanrı'ya yardım et deyip dua eder ve uyur. Uyurken kulağına bir at kişnemesi gelir. Seyyit uyanır ve Hızır aleyhisselamın geldiğini görür, Hızır'ın elini öpüp ayağına kapanır, Hızır, ona “Atına bin, kamçı vurup gözünü yum” der. Seyyit gözünü açtığında kendisini denizin öbür tarafında bulur.

Hızır'ı göremez, gayipten bir ses gelir: “-Ya Battal! Burası Hindistan’dır. Şimdi Allah’a tevekkül et çok işleri burada yaparsın”. (SB.270-277) Hızır, burada Battal zor durumda kalınca yetişip onunla konuşmuş, Allah’ın yardımını ve himayesini Battal’a ulaştırmıştır. Başka bir deyişle gaip eren kimliğiyle devreye girip eski atalar kültürünün işlevini İslami bir bağlamda icra etmiştir. Hikâye metninde Hızır, kahramanın güvenliğini sağlama onu yönlendirme ve amacına ulaşmada yardım etme işlevlerini üstlenmiştir.

2.1.3.2.Molla

Kazak Edebi Tili Sözlüğünde molda şeklinde geçen sözcük “ Kur’anın ve dinin hükümlerini bilen din adamı”(C.11,s.272) anlamı yanında yetersiz ve bilgisiz molla anlamındaki deyimlerle birlikte sözlükte yer almıştır. Arapça bilen mollalar destan kahramanını eğitime onlara ders verme görevini üstlenirler. Zarkum adlı metinde Zarkum savaş meydanındaki kayıpları not aldirmek için mollaları gönderirir. “Jiberdi hatqa jüz molda”(Z.2153) Muhammet Hanefi adlı metinde Hanefi, yedi yaşında mollasından ders alır. “Oqırğa baradı eken moldasına.”(MH.100) Seyyit, üç çocuğu Beşir,Nezir ve Ali’yi ilim öğrenmeleri için mollaya verir. Seyyit, çapan ile sarığını çocuklarıyla mollaya hediye olarak gönderir. Seyyit’in hediye olarak vereceği başka bir şeyi yoktur. Battal Gazi’nin hanımı mala, paraya ihtiyacı olabileceğini beyan ettiğinde Seyyit dünya malına tamah edilmemesi gerektiğini söyler.

Kazaklarda toplumun din eğitimi alanındaki boşluğu dolduran mollalar, nikâh kıyma, cenaze yıkama gibi dini merasimleri yerine getiren ruhani kişiler olarak görülmüştür. Peygamber soyundan gelen kojalar(seyyid) ile moldalar(mollalar) toplum nezdinde saygı ve itibar görmüş, sözleri dinlenmiş statülerinden yararlanılmıştır. (Syddykov, 2019, s.40-41)

2.1.4.Kadın Tipler

2.1.4.1. Fatıma

Kararlılık ve cesaret gibi karakteristik özelliklere sahip olan Fatıma, Emir Ömer’in kızıdır. Battal, Fatma’yla evlenmek için istenilen şartları yerine getirip Malatya’ya döndüğünde şehrin Kaysar tarafından talan edildiği ve Fatıma’nın da esir edildiğini öğrenir. Battal, Fatma’yı kurtarmak için kılık değiştirerek Rum şehrine gelir. Fatıma’nın Vezir oğlu Pahmin ile düğünün yapıldığını öğrenir. Battal, aklını da kullanarak saraya girer burada Gakban oğlu Velid’i tanır. Velid’in yardımıyla Pahmin’in başını kesip Fatıma’yı kurtarıp Malatya’ya döner. Aşık tipindeki Fatıma’nın hikâyede fiziksel özelliği şu şekilde tasvir edilmektedir:

Fatma, Emir Omar şahın kızı,

Doğan ay gibi olur onun yüzü

Nasip olursa şu kızı alayım deyip

Seyit dedi Hatuna işte bu sözü.(SB.97-100)

2.1.4.2.Gülendam

İdeal eş tipi olarak değerlendirebileceğimiz Gülendam, soylu bir aileden gelen güzel, akıllı, sadık, zorluklara göğüs geren bir kadındır. Seyyit, çocuklarına, mollalarına götürmesi için hediye vermek ister ama evde hiçbir şey yoktur, kendi çapanını ve sarığını verir, bunun üzerine eşi, Seyyit’e fakir olmasından dolayı sitem eder. Bunun üzerine Seyyit iyi bir Müslüman nefsine yenilip mal biriktirmemeli, mal varlığını fakirlere dağıtmalı diye söyleyince eşi, “Emir Ömer neden bu kadar dünyalık mal yığar” diye sorar. Bunun üzerine Seyyit, Emir Ömer’in kızını alıp, mal varlığını da yardıma muhtaç insanlara dağıtmayı planlar ve olaylar silsilesi başlamış olur. Battal, Emir Ömer’in kızını eş olarak almak istediğinde Gülendam, Seyyit’in parası olmadığı için Emir Ömer’in kızını vermeyeceğini eğer verirse bu durumu hoş karşılayacağını belirtir.

2.1.4.3.Emir Ömer'in Karısı

Emir Ömer'in karısı, Seyyit'in evli ve malı, mülkü olmamasından dolayı kızını ona layık görmez. Kızı Seyyit ile evlenmek isteyince de Seyyit'in bulamayacağı kadar çok ve ulaşılması zor mal varlığı talep eder. Emir Ömer'in karısı zalim ebeveyn tipinde kızının sevdiği kişiyle evliliğine mani olma eylemini sergilemektedir. Mustafa Duman(2017), zalim ebeveynlerin destanlardaki en bariz özelliğinin "kızının, sevdiği kişiyle evlenmesine mani olmak ve başka biriyle evlenmesini istemek" olduğunu ve temsilcilerinin ise kahramanın sevgilisinin ailesi olduğunu belirtir(s.183).

2.1.4.4.On Sekiz Kız

Dev(Diyo)'in elinde esir olan padişahların kızlarıdır. Metinde tasvir edilen dev o kadar korkunçtur ki, hiçbir insanoğlu onun karşısına çıkmaya cesaret edemez, kızların korkusundan gül yüzleri solmuştur. Seyyit yenilmesi imkansız olan dev kılıcıyla ikiye bölüp Mehrasıp'ın kızı ve diğer padişahların kızını kurtarınca on sekiz kız ve babaları ve bütün halk İslamiyet'i kabul etmiştir.

2.1.5.Hayvan Tipler

2.1.5.1. Ak Fil

Seyyit, Fatma'yla evlenebilmek için olağanüstü hayvan "Ak Fil"i getirebilmek için uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Battal, fütihat amacıyla çıktığı bu yolculukta aracı olarak kullanılan Ak Fili getirme şartı sonrasında ona ulaşip onunla konuşması ve onun üzerinde etkili olması Battal'ın maddi gücünün yanında manevi kudretinin de ne kadar güçlü olduğunu göstergesidir. Battalnâmelerde dev, konuşan hayvan gibi pek çok masal unsurlarına rastlamak mümkündür. Battal, fille konuşmaya başlar: "Ey fil! Senin üzerinde kırk dokuz sene gaza yapan kişinin oğluyum. Eğer gerçek aşıksan bana yar ol," der. O, anda Hakk'ın kudretiyle fil bir kere silkelenir ve ve Milan'ı yere vurur, hortumuyla tutup havaya atar, Milan yere düşüp paramparça olur. Milan'ın durumunu gören askerler kaçır, Milan'ın oğlu Müslüman olur. Kayser kızını Milan'ın oğluna verir. Seyyit "Ak Fil"i alıp Malatya'ya gelir.

Kahramanın yardımcısı rolünde karşımıza çıkan Ak Fil, kahramanın emirlerini yerine getirmekte, zaferin ve mağlubiyetin gerçek temsilcisi olarak tasavvur edilmektedir.

Hatun dedi: Türkistan şehrinde

Bir ak fil varmış, bildim orada

Kızıl altın üstünde, güneşten parlak,

Altın nal takılı ayağında (SB.169-172)

2.1.5.2.Balık

Kahramana yardımcı olan hayvanlardan biri de balıktır. Yardımcı hayvan tipler grubunda değerlendirilen balık, Seyyit'e zor durumda yardım eder. Seyyit, devin sarayda tahtın altındaki kuyuda olduğunu öğrenir, kırk basamaklı merdivenden kuyudan aşağı indiğinde uçsuz bucaksız derya ile karşılaşır, bir gemi bile olmadığını görünce Allah'a yalvarır ve ansızın bir dalga kopuverir, dağ gibi bir balık çıkarır bu balık Seyyit'le konuşmaya başlar: "Ya Seyyit! Ben Yunus Peygamberi kırk gün barındıran balığım, sırtıma bin seni öte yakaya geçireyim" der, Seyyit balığın sırtına biner, balık Seyyit'i saraya yakın bir yerde bırakıp sonra denizde kaybolur. Devi öldürdükten sonra da balık tekrar çıkar ve Seyyit ve on sekiz kızı nehirden geçirdikten sonra kaybolur. Battalnâmeler'in kaynaklarından biri de Kur'an'daki kıssalardır.

Tanrıya çok yalvardı derler

O sırada nehir kaynayıp taşıdı derler

Seyit gördü dağ gibi bir balık

Nehrin kenarına geldi derler(SB.777-780)

Edeple Seyit'e selam verdi

Seyit, nasıl bir balıktır deyip bakıp durdu

Evet, Seyit, beni bilsen, o balığım

Yunus benim karnımda kırk gün durdu(SB.781-784)

Yunus'un tesbihiyle karnım doldu

Tanrının kudreti öyle oldu

Bunun için balığın piri oldum

Tüm balıklar emrimim altında oldu(SB.785-788)

2.1.6.Fon Tipler

2.1.6.1.Ganka Hint/ Ebulfatih/ Seyit Battal'ın Oğulları/Abul Muthap

Mısır Padişahı Kaysar'ın ağabeyi olan Ganka Hint'in metinde sadece adı geçmektedir. Ganka Hz. Ali'nin huzuruna gelip Müslüman olunca, Ali, "Ak Fil"i Ganka'ya hediye etmiştir. Milan'ın putperest babası Mankuş'da Ganka'yı öldürüp "Ak Fil"i elinden almıştır.

Seyyit devi öldürüp Malatya'ya döndükten sonra şehrin talan edilmiş olduğunu ve içinde ne insan ne bitki olmadığını görünce orada karşısına çıkan Ebulfatih'e bu şehre ne olduğunu sorar ve ondan haber alır.

Seyyit'in üç oğlu vardır: Beşir, Nezir, Ali. Seyyit üç oğlunu da ilim öğrenmeleri için hocaya(mollaya) verir. Ali daha güzel bir yiğittir. Metinde Seyyit'in üç oğlu olduğundan bahsedilmiş ve hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Abul Muthap'ın metinde sadece rivayeti dile getirilmiştir:

Abul Muthap şahının rivayeti,

Çok kıldı Seyyit Battal izzetleri.

Üç oğlu vardı o Seyit'in,

Şahane, güzel, sarıydı suretleri.(SB.29-32)

2.2. Olumsuz Tipler

2.2.1. Düşman Tipler

2.2.1.1.Mehrasıp

Tantaniya şehrinin padişahıdır. Padişah Seyyit'i görünce onun heybeti karşısında hayran kalır ve kim olduğunu merak edip bir adamını gönderir, Seyyit'i evine davet eder. Seyyit, o adama padişahın hangi dinden olduğunu sorar, putperest olduğunu öğrenince evine gitmeyi reddeder. Bunun üzerine köle Seyyit'e hakaret edince Seyyit bu duruma çok sinirlenip kölenin iki kulağını koparır. Köle padişaha gidip durumu anlatır. Mehrasıp adamlarını alıp hemen gelir. Seyyit o sırada ona saldıran kişilerle savaşmakta, bir vurduğunda on kişiyi öldürmektedir. Mehrasıp'ın emriyle ok yağmuruna tutulan Seyyit'in vücudu yara bere içinde kalır. Seyyit güçsüz düşüp bir duvarın dibine yatar. Mehrasıp'ın veziri Banham rüyasında Peygamberi görür, Peygamber ona Seyyit'in yerini söyleyerek gidip Battal'ın yaralarına ilaç sürerek tez iyileştirmesini söyler. Aynı rüyayı vezirin

oğlu da görür. Seyyit'in yanına giderler, onu şehre getirip yaralarına gül yağı sürerler ve yemek yedirirler bir gün sonra Seyyit tamamen iyileşmiş olur.

2.2.1.2.Milan

Düşman tip konumunda yer alan ikinci şahıs Milan'dır. Milan "Ak Fil"i elinde tutan kişidir. Seyyit Milan'ın çadırına girer. Milan'ı ve putunu mızrağından çıkan ateşle, ateşe verir. Milan bu duruma çok öfkelenir ve "Ak Fil" ile Kaysar'ın üzerine yürür, meydanda Battal ile karşılaşır. Seyyit file seslenir: -Ey fil! Senin üzerinde kırk dokuz sene gaza yapan kişinin oğluyum. Eğer gerçek aşıksan bana yar ol, der. O anda Hakkın Kudretiyle fil bir kere silkelenir ve ve Milan'ı yere vurur, hortumuyla tutup havaya atar, Milan paramparça olur.

-Ey fil, o kişi benim, tanı dedi,

Benim atam üstüne bindi dedi.

Kırk dokuz gün üstüne binmiş idi,

Şu Ali'nin oğlu benim dedi.

Ey fil, bana eş ol, sen şimdi dedi,

Bunu duyan fil kudretle silkendi.

Daha sonra o fil kaharlanarak

Kaldırarak Milan'ı yere vurdu(SB.1125-1132)

2.2.1.3.Kayser

Battal Gazi hikâyelerindeki tüm düşmanların bağlı olduğu baş düşman Kayser'dir. Kayser, Roma imparatorlarına verilen unvandır. Hikâye içerisinde pek çok Kayser ölür ve yerini yenileri alır. Temel amaçları İslam'ı sona erdirmektir. Bu nedenle İslam'ın koruyucusu olan Battal'ın baş düşmanlarıdır. (Duman,2017, s.143). Seyyit'in Hindistan'a "Ak Fil"i getirmek için gitmesini fırsat bilip Malatya şehrine askerleriyle girip, şehri talan etmiş ve Seyyit'in sözlüsünü de kaçırmıştır. Seyyit döndükten sonra Rum'a gitmiş ve Barkiyya şehrinde sözlüsünü bulup, saraydaki bütün değerli eşyaları alıp dönmüştür.

2.2.1.4.Kulaksız Kul

Mehrasıp Seyyit'i görüp ihtişamına hayran kalmıştır. Kulunu gönderip Seyyit'i kendi evine götürmesini ister. Seyyit padişahın putperest olduğunu öğrenince daveti kabul etmez. Kul, Seyyit'in putlarla ilgili söylediği sözler karşısında öfkelenip Seyyit'e hakaret eder. Bunun üzerine Seyyit öfkelenip Kul'un iki kulağını koparır; "Tanrı dediğiniz putlar şimdi düzeltsin" der. Seyyit, Mehrasıp'ın putuna Ayatü'l Kürsü'yü okuyunca put paramparça olur. Bunu gören kulaksız Kul Seyyit'in ayağına gelerek bu puta okuduğun ayeti bana da oku, kulaklarım eski haline geri dönsün der. Seyyit "Elham" suresini okuyunca kulun kulakları eski halini alır.

2.2.2.Olağanüstü Olumsuz Tipler

2.2.2.1.Mehrasıp'ın Putu

Mehrasıp'ın veziri Banham, İslam dinine girdikten sonra Mehrasıp'ın yanına gider ve Seyyit'in peygamber neslinden geldiğini söyler, Mehrasıp İslam dinini ve kime inandıklarını merak edince, Seyyit, İslam dininin fazileti ve yüceliğini, putlara tapmanın ise ne kadar yanlış olduğundan bahsedince Mehrasıp'ın putu dile gelip, Seyyit'e hakaret eder. Seyyit, Ayete'l Kürsi'yi okuyunca, put kırılıp düşer ve her bir zerresinden ses gelir. "La ilahe illallah Muhammed resul Allah".

Put söyledi, Seyit de duyuyordu

Ayatü'l Kürsü'yü okuyup durdu
Allah'ın emri ile put söylemeden
Seyit Battal önünde titreyip durdu

Çamurlu putun suratı asıldı
Rüşvet oldu, binlerce yanmış kül gibi
Parça parça sığınaktan ses geldi
La ilahe illallah Muhammed resul Allah(SB.593-600)

2.2.2.2.Gazraf ve Ganjaf

Padişah Mehrasıp'ın kızı yıllardır bir devin elinde esirdir, Mehrasıp, Seyyit'e eğer kızını bu devin elinden kurtarırsa halkıyla birlikte İslamiyet'i kabul edeceğini söyler, Seyyit kızı kurtarmak için vezir Banham ile çıktığı yolda iki zenci kardeş ile karşılaşır. Hikâyede, Ganjaf zenci şu şekilde tasvir edilir:

Seyit gördü kara yüzlü bir zenci
Kırk arşın boyu var, kötü sözlü
Bir dağ gibi taşı eliyle kaldırmış
Vezir görüp, canından ümidini kesti(SB.661-664)

Seyyit mücadelede Ganjaf'ı mağlup eder, Ganjaf yumrukla kendisini yıkan Seyyit'in kim olduğunu öğrenince iman edip Müslüman olur, bunun üzerine Gazraf da İslam dinine girer.

İki zenci var yolda, biri peri
Birisi Gazraf adlı, Ganjaf peri
Yolumuz zencilerin yanından geçecek
Zencileri geçtikten sonra dev ve peri(SB.641-644)
Bu kişiler dev mi, peri mi, zenci mi?

2.2.2.3.Dev

Mehrasıp'ın ve diğer on sekiz padişahın kızlarını yıllardır tutsak eden devdir. Seyyit ve Banham sekiz gün yürüdükten sonra bir şehre ulaşırlar, şehrin ortasında bir saray vardır ve yedi yıl devin elinde esir olan Karun Padişahın kızı onları karşılar. Seyyit, devin bulunduğu saraya gelir, devin yaşadığı tahtın altındaki ulaşılması çok zor olan engelleri aşarak devle karşılaşır:

Kulakları onun, filin kulağı gibidir
Parmakları ise, kaplan parmağı gibidir
Başı domuz başından Seyit gördü
Ses çıkarıp Battal'a karşı durdu
Kuyruğunu ayırt edemezsin ejderhadan
Tırnakları aslan tırnağı gibidir
İki koluna iki arslan tutup durdu
Ayakları öküzün ayağı gibidir (SB.821-828)

Seyyit, devi kılıcıyla ikiye böler, kafa derisini soyar ve on sekiz kızı da alarak geri döner. On sekiz kızın hepsi Müslüman olur. Seyyit, Tantaniye şehrine gelir, devin başını şehir meydanına asar. Masal geleneğinde olduğu gibi olağanüstü varlıklar ayrıntılı şekilde tasvir edilmiş ve kahraman devin yaşadığı yere ulaşmak için uzun ve zorlu bir yolculuk geçirmiştir. İncelenen Battalnâme metni, Anadolu sahası mensur metinleriyle kıyaslandığı⁶ zaman üç metinde düşman kategorisinde yer alan yaratıklar kötü ve çirkin şekilde tasvir edilmişlerdir.

İslamiyet sonrası teşekkül eden destanlarda iyi ve kötü mücadelesinde, iyi tarafı merkezi kahraman oluştururken, kötü tarafı genellikle kâfirler oluşturmakla birlikte masal unsurları da bu mücadele kendilerine yer bulmuştur. Seyyit Battal anlatısında olağanüstü bir dev ile mücadele eden Seyyit onu öldürüp on sekizi kızı kurtarınca, Mehrasıp ve halkı Müslüman olmuştur. Dev, Seyyit için Mehrasıp ve halkının Müslüman olması için mücadele edilen düşmanı simgeler. (Gümüštepe ve Ayaz, 2018, s.82)

2.2.3.Rakip Tip

2.2.3.1.Pahmin

Pahmin, Seyyit Battal'a sözlü olan Emir Ömer'in kızıyla düğün yapan kişidir. Kaysar Malatya'yı yağmaladıktan sonra Emir Ömer'in kızını yakalayıp getirmiş ve vezir oğlu Pahmin ile düğününü yapmıştır. Gerdek gecesine girecekleri akşam Velid, Pahmin'i öldürerek Seyyit'e kızı kurtarmasına yardım etmiştir.

2.2.4.Fon Tipler

2.2.4.1.Mankuş Hint

Milan'ın babasıdır. Ganka'yı öldürüp "Ak Fil"i alan kişidir, Mankuş ölünce "Ak Fil" Milan'a miras kalmıştır.

2.2.2.4.2.Halud

Milan Şahı'nın askerlerinden birisinin şehit ettiği Müslüman askerlerden biridir. Halud acımasızca katledilir. Bu durum Hz. Hamza'nın Vahşi tarafından öldürülüp bedenine işkence edilmesi rivayetiyle ilişkilendirilebilir. Seyyit bu duruma çok öfkelenir, mızrağını taşa vurmasıyla çıkan ateşle kâfiri ve filini yakar, Halud'un öcünü alır.

2.2.5.Tip Değiştiren Karakterler

2.2.5.1.Banham

Tantaniya padişahı Mehrasıp'ın veziridir. Mehrasıp ve adamları ile Seyyit arasında geçen mücadelede Seyyit yaralanır. Vezir Banham ve oğlu rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed onlara Seyyit'in oğlu olduğunu ve yaralı olduğunu ona yardım etmeleri gerektiğini söyler. Gördükleri rüya sonucunda vezir Banham ve oğlu Müslüman olur. Banham, Seyyit'in deve ulaşmak için çıktığı yolculukta ona eşlik edip yardımcı olur.

2.2.5.2.Velid

Seyyit Fatma'yı kurtarmak için Rum'a gittiğinde, Fatma'nın bulunduğu saraya Rum kıyafetleri giyinerek girip kimliğini saklar. Kimliğini saklayan Seyyit'in kim olduğunu anlayan Gakban oğlu Velid, Seyyit'in ayağına kapanıp beni dinine al diye yalvarır ve sana hizmet edeyim der. Seyyit Pahmin'in başını kesip, Fatma'yı alıp Malatya'ya dönmek istediğini söyleyince Velid Seyyid'e

⁶ Anadolu sahasından iki metin ile kıyaslanmıştır, bunlar: Hasan Köksal, Battal Gazi Destanı, İkinci Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007,ss. 182-207.Hasan Kavruk ve Salim Dorukoğlu, Battalname, Hazret-i 'Ali Kerema'llâhu Vechehu Hazretlerinin Sülâle-i Tâhirelerinden Seyyid Battal Gâzî Hazretlerinin Gazavâtıdır,İstanbul: Malatya Kitaplığı 2012, s.203-215.

yardım eder. Velid sarhoş yatmakta olan Pahmin'in başını keserek Seyyit'e getirir, Seyyit, Fatma ve Velid üçü beraber Malatya şehrine dönerler.

2.2.5.3.Milan'ın Oğlu

“Ak Fil”i elinde tutan Milan'ın oğludur. Mısır padişahı Kaysar ile Milan arasında olan savaşta Seyyit, Milan'ın oğlunu ele geçirmiş, Seyyit'in kim olduğunu öğrenen Milan'ın oğlu Müslüman olmuş ve Kaysar'ın kızıyla evlenmiştir.

3. Sonuç

Mevlekey Cumaşikoğlu tarafından Kazak Türkçesiyle yazılan ilk eser olma özelliği taşıyan “Kıyssa Seyit Battal” adlı metin Seyyit Battal'ın Malatya şahı Emir Ömer'in kızı Fatma'yı kendine eş olarak istemesiyle başlar. Battalnâmede, Türk Dünyası epik destan geleneğinin kahraman tipolojisindeki özellikleri barındıran Seyyid'in ferdi mücadele için Hindistan'dan olağanüstü hayvan olarak tasvir edilen Ak Fil'i getirmesi anlatılmaktadır. Battalnâmeler dini ideolojik yaratılmış metinler olması hasebiyle anlatıda Battal, İslamiyet'in örnek model olarak ortaya koyduğu erdemli ve hünerli insan modelinin temsilcisi olarak iyilik- kötülük, müslüman-gayrimüslim, hak- batıl zıtlıkları içinde her zaman olumlu özellikleri taşıyan bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Eserde, merkezi kahramanın hedeflerine ulaşabilmesi için kahramanın yardımcısı tipinde bulunan kahramanın atı ve Hızır, kahramanı yönlendirme ve ona yardımcı olma işlevlerini yerini getirmektedir. Kahramanların yanında anlatının şekillenmesinde yardımcı olan diğer şahsiyetler ise yardımcı tipler olarak yer almaktadır. Molda(molla), Battalnâmede kahramanların dini eğitim almaları için gidilmesi gereken din adamını temsil etmektedir. Destan kahramanı Seyyit, halk tahayyülünde soyu Peygambere dayandırılması nedeniyle Kuran'ı Kerim'i ezbere bilir, kerametler gösterir ve İslam'ın temsilcisi olarak tebliğ vazifesini de yerine getirir. Hikâyede, Kuranı Kerim'deki kıssalardan da örnekler vardır. Seyyit mitolojik kahramanların gösterdiği başarıyı da gösterir. Sarayda kızları esir tutan devin başını keserek, on sekiz kızı kurtarır. Kazakistan ve Anadolu sahası Battalname örneklerini karşılaştırdığımızda yapı/şekil açısından farklılıklar olmakla birlikte epizot yapısı, kişi ve yer adları neredeyse aynıdır, sadece tipler ve olay örgüsünde kullanılan tasvirler Kazak sahası metinlerde daha fazladır. Örneğin; Kazak sahası anlatısında Battal'ın karşısında konumlanan Tantaniya Padişahı Mehrasıp, Battal'ın cesareti ve gücü karşısında önce müslüman olmuş ve Battal'ın yapabileceği eylemleri sadece Tanrı'nın yapabileceğini belirtmiştir. Kazak anlatısıyla Anadolu sahasındaki anlatılar arasındaki tipsel benzerlikler oldukça fazla olmakla birlikte kısmi farklılıklar vardır. Seyyit Battal Kıssası, Anadolu sahasından Kazak sahasına ulaşmış anlatıcının zihnine ve kültürel hafızaya göre yeniden şekillenmiştir.

Yazarlık Katkıları (Authorship Contributions): Selma Aday, Erhan Solmaz

Kaynakça

- Aça, M.(2002). *Kazak Türklerinin destanları ve destancılık geleneği*, Konya: Kömen Yayınları.
- Alpısbayeva K. Avesbayeva, P. ve Kosan, C.(2005). Tomga engen metinlerge tüsinikteme, *Babalar Sözi*. XIII. Cilt, Astana: Foliant Basması s.293-305.
- Aşık Paşa (1998). *Garibname*(Çev. Bedri Noyan) Ankara: Ardıç Yayınları
- Azibayeva, B. (2004). Kıyssa-i Şakir, Şakirat Padişa Haşım Balalları, *Babalar Sözi* IX. Cilt, Astana: Foliant Basması. s.68-161
- Azibayeva, B.(2005). Tomga engen metinlerge tüsinikteme, *Babalar Sözi*. XVI. Cilt, Astana: Foliant Basması s.271-273.

- Babalar Sözü(2004) Kazaktın diniy dastandarından Seyitbattal kiyssası. *Babalar Sözi* XVI. Cilt Astana: Foliant Basması s.9-52.
- Berdibay R.(1995) *Epos, el kazınası*, Almatı: Ravan.
- Cicioğlu, M.N.(2013). Kazak Türkçesiyle yazılmış olan Battalnâmelerin tespiti ve Tınışıklıoğlu'nun Battalnâmesi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 109-125.
- Cicioğlu, M.N.(2016). *Orta Asya battalnâmelerinden Seyitbatal comogu*, Konya: Kömen Yayınları.
- Çetin, A.Y.(2003). *Kazakistan sahası halk hikâyeciliği geleneği*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık
- Duman, M.(2017). *Türk halk anlatmalarında olumsuz tipler mit, destan, halk hikâyesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi].Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ergin, M.(2004) *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Gökyay, O.Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gümüştepe P.N. ve Ayaz, B.(2018). İslami dönem Türk destanlarında kötülüğün masal unsuru ile temsili: Battalnâme örneği, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 77-97.
- İnalıcık, H.(2015). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-1 Klasik dönem(1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kaçalın, M. S(2006). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kavruk, H. ve Durukoğlu, S. (2012). *Battalnâme*, İstanbul: Malatya Kitaplığı.
- Köksal, H.(1984).*Battalnâmelerde tip ve motif yapısı*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ocak,A.Y.(1992). Battal Gazi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 5, ss. 205). İstanbul: TDVİAM.
- Özçelik, M.(2009). *Battal Gazi*. Ankara: Eskişehir Valiliği.
- Solmaz, E.(2020). *Özbek Köroğlu Destanı'nın Şahardan kolu üzerine bir inceleme*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Syddikov, B.(2019). *Kazakların İslâmlaşması ve Rus oryantalistlere göre Çarlık Rusya döneminde dinî kimlikleri*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yıldırım, S. (2015). *Kazakların Dariyğa Kız destanı*, Ankara: Kalemkitap.

Ek 1 (Kiyssa Seyitbattal)

قصه سیدبطل
Қисса Сейітбаттал

Өлеңде бисмилла етпек бұйрық жоқ,
Азырақ өлең айтсам, көңілім тоқ.
Намаз бенен рузаны күтсең керек,
Бір күні алдап тұрар, бұ дүния боқ.

Әуелі жад етелім Тәңірім атын,
Мен өлсем де, өлмей-дүр жазған хатым.
Қырық беске келе-дүр менім жасым,
Тобольский губерния—асыл затым.

10 Ялутар оязының туған жерім,
Синпольский болыс-дүр тұрған жерім.
Қазақта он екі жыл бала оқытып,
Семиполат, Омскі—жүрген жерім.

Жұмашық ұғлы Мәулекей болар атым,
Бұ қиссаны қазақтан көріп алдым.
Қазанға печат баспа үміт еттім,
Заказной почтальон айдап салдым.

20 Кейбір адам сөйлейді жалған сөзді,
Мен де айтамын көңліме алған сөзді.
Тыңласаңыз, жамағат, мен сөйлейін,
Сейітбаттал батырдан қалған сөзді.

Мұстафа пайғамбарға кітап енді,
Сахабалар баршасы оқып білді.
Жоқ-барды көп сөйлеп не қылайын,
Сейітбаттал қиссасы енді келді.